

”Socialdemokrater mot EMU” – så vanns rosornas krig om euron

Varför vann vi de socialdemokratiska väljarna? Skälen är nog ganska enkla. Rent sakligt är EMU inget löntagarvänligt projekt och rena fakta talar emot att en vanlig väljare med socialdemokratiska värderingar skall rösta för det. Och vi kunde få ut detta budskap. Dels för att vi förde en sakligt inriktad kampanj. Dels för att många trovärdiga och ”tung” socialdemokrater offentligt gav nej-sidan stöd. Och slutligen för att ja-sidan gjorde sig skyldiga till så många bejdlösa överdrifter. Dessa tre skäl gav oss segern i rosornas krig, skriver Sören Wibe och Tony Johansson, ordförande respektive kanslichef för Socialdemokrater mot EMU under folkomröstningskampanjen.

Långt innan riksdagsvalet 2002 var det uppenbart att folkomröstningen om EMU skulle genomföras under hösten 2003. Göran Persson gjorde en rad utspel för att testa tidpunkten. Bland annat såg han hösten 2002, det vill säga månaderna efter riksdagsvalet, som en tänkbar möjlighet. Detta var troligen aldrig allvarligt menat utan syftade enbart till att förbereda opinionen på att en folkomröstning skulle hållas inom ett år efter valet 2002.

På socialdemokraternas kongress i mars 2000, då beslutet

om att partiet skulle ställa sig positivt till EMU togs, röstade en dryg tredjedel av delegaterna nej. Några månader tidigare hade kvinnoförbundet haft en medlemsomröstning där 66 procent röstade nej, något som senare ledde till att kvinnoförbundet (liksom Broderskapsrörelsen) formellt ställde sig neutrala i själva omröstningskampanjen. Det viktiga med detta var att såväl kongress som andra fakta tydligt visade att det fanns en stark opinion mot EMU bland partiets väljare och medlemmar.

Socialdemokrater mot EMU bildas

Sedan omröstningen om EU-medlemskapet 1994 fanns organisationen ”Socialdemokratiska EU-kritiker” med några hundratal medlemmar. Det var en organisation vars uppgift var att bevaka EU-frågorna ur ett kritiskt perspektiv och med en tydlig preferens för ett EU baserat på mellanstatlighet i stället för överstatlighet. Flera medlemmar i denna förenings styrelse kom sedan att ingå i styrelsen för Socialdemokrater mot EMU.

Organisationen Socialdemokrater mot EMU bildades interimsistiskt under hösten 2002⁸, efter det att partiets förtroenderåd förklarar att arbetet inför folkomröstningen skulle skötas av en ja- och en nej-kampanj. Organisationen leddes av en styrelse bestående av ett tjugotal medlemmar varav ett tiotal kom från riksdagsgruppen. I styrelsen fanns även ordförandena i Handelsanställdas förbund och Transportarbetareförbundet, liksom förre sekreteraren i programkommissionen Enn Kokk och två före detta ordförande för Broderskapsrörelsen, Georg Andersson och Evert Svensson.

⁸ Formellt bildades organisationen i januari 2003. I presidiet ingick Sören Wibe (ordförande), Ninel Jansson, Lena Sandlin-Hedman, Bo Bernhardsson, Stefan Carlén och Krister W Nilsson (kassör).

Organiseringen av nej-sidan

Det viktigaste arbetet under den första tiden var att få till stånd en vettig organisering av hela nej-sidan. Här fanns betydande problem under hela hösten 2002. De bestod främst i det att det fanns en organisation "Nej till EMU" som gjorde anspråk på att företräda hela nej-sidan, och som ville vara ett paraply för hela Nej-rörelsen. Där fanns enstaka socialdemokrater, men de verkligt starka krafterna inom organisationen "Nej till EMU" var vänsterpartiet och miljöpartiet.

Inom S mot EMU ansåg vi att folkomröstningen oundvikligen skulle förloras om organisationen "Nej till EMU" gavs en ledande roll. Om denna organisation blev en paraplyorganisation, och stod som ensam mottagare av de statliga informationsmedlen, skulle det uppfattas som om det var "det gamla EU-motståndet" som återuppstått. Ja-sidan skulle med lätthet kunna karaktärisera nej-sidan som föga mer än vänsterpartister och miljöpartister och därmed skrämja bort stora delar av socialdemokratin och de borgerliga.

Det fanns även andra anledningar till att vara skeptisk till "paraplyet". Det byggde på organisationsmedlemskap med en röst per organisation, vilket betydde att exempelvis organisationen "Sverige ut ur EU", med några tiotal medlemmar, hade lika många röster som till exempel Miljöpartiet eller S mot EMU. Organisationsstrukturen var med andra ord hopplös, och det var lätt att förutse oändliga bråk och krångel, precis som varit fallet med föregångaren 1994 "Nej till EU".

Av den anledningen blev det en förstahandsuppgift för S mot EMU att bryta denna paraplyorganisations dominans. Detta arbete upptog större delen av perioden november–december och innefattade en stor mängd ordrika, men resultatlösa, möten⁹. Organisationen "Nej till EMU" vägrade i det längsta att ge upp sina anspråk på hegemoni, men genom att vi bildade ett block tillsammans med Centerpartiet, Europa ja –

⁹ Här samarbetade vi oftast med Håkan Larsson från centerpartiet och Margit Gennser från Medborgare mot EMU.

euro nej, Medborgare mot EMU och Kristdemokrater för en alternativ Europapolitik (KALE)¹⁰ tvingades de så småningom att ge vika. Eftersom dessa organisationer representerade 85 procent av den politiska väljarbasen blev det omöjligt för organisationen "Nej till EMU" att hävda att den representerade hela nej-sidan. I och med detta låg vägen öppen för en överenskommelse om de statliga pengarna.

Slutresultatet blev att de statliga informationsmedlen, 48 miljoner kronor, i princip delades i tre delar: 6 miljoner kronor gick till en gemensam pott där oberoende organisationer kunde söka medel. 21 miljoner kronor gick till "Nej till EMU" och 21 miljoner kronor gick till "vårt" block. När denna fördelning var klar i januari 2003 kunde det egentliga arbetet börja. I efterhand var vi mycket nöjda för att vi tog striden mot "Nej till EMU", även om det kostade i tid och ansträngningar. Det blev efter hand uppenbart att om denna organisation hade fått leda EMU-motståndet skulle vi gått mot en säker förlust. En viktig lärdom av valkampanjen är alltså att man skall enbart delta i organisationer där man sinsemellan har ett förtroendefullt och rationellt samarbetsklimat. Det är bättre att snabbt klippa banden till andra organisationer än att dras med motsättningar och andra problem under hela kampanjtiden.

Kansliet och organisationen byggs upp

Organiseringen började i januari 2003. Tony Johansson anställdes för att förbereda uppbyggandet av ett kansli och tillsammans med interimstyrelsen genomföra ett konstituerande möte, samt successivt överta ansvaret för förhandlingarna om de statliga pengarna. Därefter skulle han ta på sig det arbetsledande ansvaret. Ytterligare personella resurser rekryterades från Han-

¹⁰ Medborgare mot EMU och KALE förmåddes att lämna paraplyorganisationen under hösten. De hade deltagit i "Nej till EMU" eftersom de trodde att detta var enda sättet att få del av de statliga informationspengarna som skulle komma.

delsanställdas förbund i form av utredarna Kathrin Österlund och Ulrika Vedin, som fick ansvar för hemsida respektive talarförmedling. Båda hade också ett visst ansvar för faktaframtagning, och deras arbetsområden kom successivt att utökas. Tre ytterligare personer från Handelsanställdas förbund kom därtill att arbeta med Socialdemokrater mot EMU i detta skede. Hans Forsell byggde hemsidan, Åsa Blomberg tog fram en grafisk profil – den Nej till EMU-knapp som hon skapade kom så småningom att bli den mest använda på nej-sidan.

Slutligen arbetade Stefan Carlén – Handelsanställdas förbunds ekonom – i stort sett dygnet runt för att få klart en studiecirkel om EMU och med att ta fram faktaunderlag. I februari anställdes Peter Gustavsson med uppgift att bygga upp regionala och lokala organisationer. I mars anlätades Bill Erlandsson för att ta hand om pressfunktionen. Detta kom att bli kärnan i det kansli som LO-tidningen i en eftervalsanalys beskrev som ”ett kansli som skakade den politiska elitens grundvalar”.

Organiseringen av lokala och regionala avdelningar gick mycket snabbt. I mitten av april fanns 22 distriktskommittéer och ett 70-tal lokalavdelningar. I början av juni fanns ett 100-tal lokalkommittéer och i vart och ett av de 26 partidistrikten fanns en regional nej-kommitté. Innan slutspurten av valrörelsen drog igång hade ett ytterligare ett 20-tal lokalkommittéer tillkommit.

Kampanjupplägg i tre steg

Socialdemokrater mot EMU lade under tidig vår upp strategin. Organisatoriskt var saken klar efter höstens stridigheter med ”Nej till EMU” – varje organisation skulle rikta in sig på sin målgrupp. För S mot EMU bestod arbetet nu av tre steg. För det första gällde det att knyta så många kända socialdemokrater som möjligt till organisationen. Vår motpart på ja-sidan – Socialdemokrater för Europa – försökte skapa ett likhetstecken mellan Socialdemokrati och ja till EMU. Genom att kända socialdemokrater kom ut på nej-sidan blev det mer legitimt för ”vanliga” socialdemokrater att säga nej till EMU.

Det andra var att argumentationen under våren och sommaren skulle inriktas på ekonomiska fakta: arbetslöshet, inflation, tillväxt, priser och välfärd. Här fanns också möjligheten att argumentera i positiv anda för ett nej. Budskapet kunde sammanfattas med att ett nej till EMU är ett ja till den svenska modellens välfärds-, jämställdhets- och sysselsättningsambitioner. Denna argumentation var lätt att föra i sak eftersom den ekonomiska utvecklingen i länderna utanför euro-området var och är bättre än inom EMU. Dessutom kunde vi lätt peka på de ekonomiska problemen i Tyskland, Frankrike och Portugal, som i viss utsträckning har sin grund i den gemensamma penningpolitiken.

Det tredje steget inleddes under sensommaren och innebar att argumenteringens tyngdpunkt allt mer försköts mot frågor rörande självständighet och demokrati. Vi brukade säga att vi under våren riktade vårt budskap till hjärnan och under hösten till hjärtat hos väljarna.

Fas ett skedde utanför vår kontroll. Den 16 april 2003 publicerades Leif Pagrotskys artikel i Tiden. Detta blev något av startskottet för nej-sägande framstående socialdemokrater. Mellan den 22 och 29 april gick ett stort antal socialdemokrater ut på nej-sidan. Birgitta Dahl, Lena Sommestad, Morgan Johansson, Anders Karlsson (arbetsmarknadsutskottets ordförande), Marie Granlund (näringsutskottets ordförande) och Leif Jacobsson (bostadsutskottets ordförande). PO Edin och det tidigare statsrådet Britta Lejon satte sig i S mot EMU:s styrelse i Stockholm, tillsammans med Rudolf Meidner och två statssekreterare, under ledning av landstingsrådet Dag Larsson. En annan person som syntes ofta var vice statsminister Margareta Winberg. Inte heller Marita Ulvskog drog sig för att förklara vad hon tyckte.

Munkavledebatten

I detta läge uppkom munkavledebatten. Det är dock en miss-tolkning att se Göran Perssons utspel som enbart riktat mot de kända personer som öppet trätt fram. Det utlöstes möjligen av

detta, men huvudskälet var troligen de stora problem på lokalplanet som uppstått för ja-organisationen Socialdemokrater för Europa. Den socialdemokratiska nej-sidan växte lavinartat under mars-april. Vi hade status av officiell partiorganisation och det var legitimt att delta. Samtidigt gick det oerhört trögt för ja-sidan. Av den anledningen måste nu tunga socialdemokrater på lokal nivå förmås att ställa upp på vad som ändå var partilinjen.

Förmodligen insåg partiledningen att några skarpa uttalanden var nödvändiga för att det över huvud taget skulle gå att skapa en lokalt baserad ja-rörelse. "Munkavlen" som formellt riktades mot några toppnamn, egentligen två statssekreterare, var nog dock riktad framför allt mot lokala företrädare för partiet. Det är också tveksamt huruvida nej-sidan tjänade på munkavledebatten. Visst uppkom en sidodebatt där ja-sidan framstod som maktfullkomlig, men samtidigt försvårades vårt arbete lokalt, då allt färre vågade gå ut på nej-sidan.

Löfteskarusell och gangsterkalkyler

Den argumentation som fördes från den socialdemokratiska ja-sidan var till en början tämligen sansad. Gunnar Lunds argumentation kring lägre ränta, fred och samarbete i riksdagsdebatten i november 2002, vilken vi förvisso kritiserade, framstår nu i efterhand som förhållandevis saklig. Senare under våren och sommaren 2003 blev ja-sidan mer pressad och stressad, vilket påverkade deras argumentation.

Löfteskarusellen inleddes med en rapport som Fackliga röster för Europa köpt in av företaget Inregia AB.¹¹ I denna rapport hade Inregias utredare fått i uppdrag att räkna på vilka effekter på de offentliga finanserna som bland annat en sänkning av styrräntan skulle få, och räkna om detta till antal offentligt anställda. Själva rapporten är det i sig inget fel på: det handlar om enkel matematik utförd på de offentliga finanserna, eller

¹¹ Euron och den offentliga sektorn, Inregia AB.

som utredarna själva skriver, det handlar om ett "räkneexempel". Men de slutsatser som ja-sidan drog var allt annat än hederliga. De antog helt enkelt att EMU kommer att leda till lägre ränta – bland annat i strid med EMU-utredningens slutsatser – och följaktligen till minskade räntekostnader för den offentliga sektorn. De tog däremot inte hänsyn till de negativa effekterna i form av ökat inflationstryck som en lägre ränta skulle medföra. Frågan om EMU verkligen skulle leda till lägre ränta ställdes överhuvudtaget inte. Ingen reflektion gjordes heller om varför Sveriges inflationsnorm inte breddas, så att riksbanken kunde sänka räntan. Detta vore ju enklare än att gå med i EMU.

Inregias räkneövning ledde fram till att utrymmet för att anställa människor i offentlig sektor skulle öka med motsvarande 64 000–108 000 tjänster. Detta bröts sedan ner på läns- och kommunnivå, och genom färdigskrivna insändarmallar, behövde lokala "insändarskribenter" endast lägga in antalet nya jobb i just hennes kommun eller län som EMU påstods ge utrymme för.

På denna rapport grundades ett stort antal löften som senare presenterades i rapportform eller i olika uttalanden. Dels skapades "nya" löften baserade på dessa räkneövningar, exempelvis beräknades utrymmet för nya barnomsorgsplatser och hur stor andel som besparingarna utgjorde av kostnaderna för föräldraförsäkringen etc. Dels togs hänsyn till indirekta "dynamiska" effekter. Genom lägre räntenivå torde investeringar och tillväxt öka, och därmed statens skatteunderlag. På så sätt gjordes bedömningen att euron på kort sikt skulle höja tillväxten i den omfattning att det skulle bli möjligt att anställa 10 000 fler personer i vården.¹²

En annan sak som sades öka tillväxten var att euron eliminerade växelkursvariationer och därmed stimulerar handeln, vilket skulle öka inkomsterna och öka specialiseringen och därmed bidra till en högre BNP-tillväxt. Antagandet att handeln skulle öka med 50 procent på 30 år ansågs som rimligt. Detta

¹² Välfärden och Euron, Socialdemokrater för Europa

skulle kunna öka den potentiella tillväxttakten med 0,25 procentenheter per år, något som på fyra år gör en procentenhet, vilket i sin tur är ungefär tolv miljarder kronor, vilket motsvarar hela kostnaden för bostadstillägget för pensionärer.¹³ Ingen notis togs om att resultaten är omtvistade, eller att fasta växelkurser medför nackdelar i det att man förlorar en stabiliserande faktor.¹⁴

Under sommaren kom nästa fantastiska löfte. Med EU skulle Sverige kunna halvera den genomsnittliga prisskillnaden gentemot EU, och en barnfamilj tjäna 30 000 kronor per år, hävdade Socialdemokrater för Europa.¹⁵ Ingen hänsyn togs till att lönekostnaderna är högre i Sverige vad gäller handelsanställda, vilket är en effekt av bland annat relativt goda OB-tillägg. Hela prisskillnaden mellan Sverige och EU förklarades med den högre lönekostnadsnivån inom handelssektorn. I ja-sidans egen rapport kunde man därtill läsa att prisskillnaderna på vissa varukategorier inom Sverige var lika stora eller större än mellan Sverige och EU. Och frågan inställde sig: om prisskillnaderna inte avskaffats inom Sverige, trots att det varit ett valutaområde åtminstone sedan 1776 års myntreform, varför skulle då euron utradera prisskillnaderna inom EMU?

Debatten och dess förlopp behandlas på många andra ställen i denna bok, och vi kan inte gå djupare in i detta i denna artikel. Men det är nog ingen överdrift att säga att denna löfteskarusell inverkade negativt på ja-sidans trovärdighet, och deras kreativa räkneövningar förstärkte den inte. Det framstod mer och mer som rena "gangsterkalkyler". Det blev naturligtvis

¹³ "Välfärden och Euron", Socialdemokrater för Europa. Andra rapporter från Socialdemokrater för Europa, som utställde fantastiska löften om det blev ja och/eller enorma nackdelar vid ett nej är: "Jobben och euron", "Utanförskapet pris", "Socialdemokraternas argument för Euron", "Var är Nej-sidan?".

¹⁴ Se exempelvis "Ja-sidan har misstolkat sin handelsguru", Bo Malmberg, DN-debatt 20030802. Se också "EMU, handel och välbefinnande", Tony Johansson och Sören Wibe, rapport från Socialdemokrater mot EMU.

¹⁵ Euron och priserna, Socialdemokrater för Europa.

absurt när lokalpolitiker på ja-sidan gick och påstod att de exakt kunde förutsäga att 497 personer skulle nyanställas i t ex Eskilstuna eller Borås, eller 243 extra barnomsorgsplatser skapas i Malmö om blott det blev ett ja i folkomröstningen. Alla dessa överdrifter minskade ja-sidans trovärdighet kraftigt.

Lyckades få ut argument

I stora drag kan sägas att vi lyckades mycket väl med att få ut våra argument. Inom S mot EMU sökte vi medvetet undvika överdrifter. Uttrycket "just the facts" hade vi som ledstjärna för vår kampanjverksamhet. Stefan Carléns material tillsammans med vår hemsida, samt även exempelvis Börje Kraghs bok, tillhörde det sakligt sett bästa som producerades på nej-sidan.¹⁶ Många andra organisationer och enskilda kunde hämta materialet via vår hemsida. Naturligtvis gjordes misstag, men vi vannade oss ständigt om att inte ta till överdrifter.

Vi lyckades också komma ut på debatter inom arbetarrörelsen över hela landet. Det fanns en stark strävan från partiets ja-sida att undvika debatter mot våra representanter, men samtidigt fanns en stark önskan från enskilda fackföreningar och arbetarkommuner att höra båda sidorna inom rörelsen. Några större debatter mellan kampanjledarna Anders Sundström och Sören Wibe lyckades vi inte få till, trots stora ansträngningar. Men i gengäld medverkade vi vid hundratals debatter runt om i hela landet.

Rationellt beslut grundat på kunskap

Nej-sidans seger var dock inte endast en effekt av att ja-sidan förlorade i trovärdighet. Helt avgörande var LO-grupperna som till 69 procent röstade nej, enligt vallokalsundersökningen. Av socialdemokratiska sympatisörer röstade 54 procent nej, mot

¹⁶ Vid sidan av det material som producerades inom exempelvis Europa ja – euro nej.

45 procent ja. Skälet till detta var inte, såsom LO-ordföranden Wanja Lundby-Wedin uttryckt sig, att ja-sidans "uttalanden inte nådde ut till väljarna". Ja-sidans förlust är inte som Lundby-Wedin tycks mena ett resultat av dåliga kunskaper bland vanligt folk, vilket i sin tur förklaras av att makthavarna inte lyckats föra ut sina kunskaper.

Snarare har klasskaraktären i folkomröstningen sin grund i precis de slutsatser LO-kongressen drog, att EMU-medlemskap är ett riskabelt projekt. De risker som skulle följa av EMU-medlemskap fördelas inte jämlikt över befolkningen. De mest utsatta på arbetsmarknaden, de med lägst utbildning och lägst inkomster, tar en större risk andra. Detta därför att arbetsmarknaden blir mer instabil om växelkurs och ränta inte längre kan anpassas till svenska förhållanden. Därtill kommer osäkerheten om på vilket sätt välfärdssystemen påverkas på sikt. Med en instabil arbetsmarknad riskeras också välfärdssystemens stabilitet. En sådan utveckling innebär att de mer utsatta grupperna bär de största riskerna. Därmed är den risk som kvinnor får bära större än den risk män bär. Den med låg utbildning bär en större risk än den med hög utbildning och den med låg inkomst bär en större risk än den med hög inkomst.

Slutsatsen är följaktligen att väljarna agerade rationellt utifrån just sina positioner i samhället. Riskerna ökar ju längre bort från makt och pengar man befinner sig. Därför kom också rösterna att fördelas mellan ja och nej i samhällspyramiden proportionerligt efter hur riskerna fördelades. Ju längre från makt, pengar och inflytande, desto större andel nej-röstare. Det har inget med brist på kunskap att göra. Att hävda det är att underkänna att människor är förmögna att skaffa sig tillräcklig information och fatta rationella beslut.

Att läka partiet

Det svenska socialdemokratiska partiet är tämligen unikt i världen. Många andra socialdemokratiska partier har under de senaste decennierna förlorat stora delar av sin väljarbas. En inte

oviktig orsak är att i dessa länder har partierna hamnat i otakt med sina traditionella sympatisörer.

Själva existensen av Socialdemokrater mot EMU – och naturligtvis av framstående socialdemokrater som var mot EMU men inte engagerade sig i vår förening – har i sig antagligen bidragit till att socialdemokratien inte backat kraftigt i opinionsundersökningarna som en effekt av EMU-omröstningen. Det blev under folkomröstningskampanjen uppenbart att det var legitimt att vara socialdemokrat och ändå rösta nej till EMU. Det är viktigt för socialdemokratien att slå vakt om denna bredd i exempelvis EU-frågor. Det har varit en uppsplitande strid. Men om alla inblandade vinnlägger sig om att vårda resultatet och respektera den bredd som finns i partiet, och att denna bredd även kommer till uttryck i partiets politik och är representerad i olika valda församlingar, kan folkomröstningskampanjen i slutändan visa sig varit vitaliserande för partiet och arbetarrörelsen.

Varför vann vi de socialdemokratiska väljarna? Skälen är nog ganska enkla. Rent sakligt är EMU inget löntagarvänligt projekt och rena fakta talar emot att en vanlig väljare med socialdemokratiska värderingar skall rösta för det. Och vi kunde få ut detta budskap. Dels för att vi förde en sakligt inriktad kampanj. Dels för att många trovärdiga och "tunga" socialdemokrater offentligt gav nej-sidan stöd. Och slutligen för att ja-sidan gjorde sig skyldiga till så många hejdlösa överdrifter. Dessa tre skäl gav oss segern i rosornas krig om euron.

Den 14 september 2003 sade svenska folket nej till att införa euron som valuta i en historisk folkomröstning. Större delen av landets politiska och ekonomiska etablissemang led ett svidande nederlag. Euroanhängarna besatt makten och resurserna, men en överväldigande andel av väljarna sade ifrån: Nej tack!

I **Folkets nej – elitens ja** beskrivs hur folkomröstningen kunde vinnas, mot alla odds. Olika personer i nej-kampanjen beskriver det konkreta arbetet inför omröstningen och vad resultatet förpliktigar till. Boken formar sig sammantaget till ett viktigt tidsdokument över en unik period i svensk politik. Historien brukar skrivas av segrarna, heter det vanligtvis. Så ock denna gång och i denna bok. Förhoppningsvis ger nej-segern år 2003 den svenska makteliten en nyttig om än svårsmält demokratisk läxa.

I **Folkets nej – elitens ja** medverkar en rad av nej-sidans främsta förespråkare.

Carlsson Bokförlag

OMSLAG: JOHANNES MOLIN

ISBN 91 7203 594 3

9 789172 035942

Henrik Dahlsson | Jan Å Johansson Folkets nej – elitens ja

Folkets nej – elitens ja

EMU-omröstningen 2003

Henrik Dahlsson | Jan Å Johansson

Carlssons